

Warszawa, dnia 11 stycznia 2011 r.

RPO-662082-VII-7020/10/MC

I n f o r m a c j a
o czynnościach przeprowadzonych z upoważnienia Rzecznika Praw
Obywatelskich w Zakładzie Karnym w Rzeszowie-Załężu
(wyciąg)

1. Wprowadzenie

Działając z upoważnienia Rzecznika Praw Obywatelskich w dniach 7-8 grudnia 2010 r. do Zakładu Karnego w Rzeszowie-Załęże, przy ul. Załęskiej 76 (zwanego dalej Zakładem lub jednostką) udali się przedstawiciele Rzecznika Praw Obywatelskich.

Wykonując zadania Krajowego Mechanizmu Prewencji, przedstawiciele Rzecznika sprawdzili na miejscu sposób traktowania osób pozbawionych wolności, dokonując oceny pod względem ochrony osadzonych przed torturami oraz innym okrutnym, nieludzkim lub poniżającym traktowaniem albo karaniem.

W ramach wizytacji:

- przeprowadzono rozmowy na temat funkcjonowania jednostki z dyrektorem Zakładu oraz zastępcą dyrektora Zakładu;
- dokonano oglądu terenu jednostki oraz pomieszczeń we wszystkich oddziałach mieszkalnych, w tym: cel przejściowych oraz cel do wykonywania kary dyscyplinarnej osadzenia w celi izolacyjnej, wybranych losowo cel mieszkalnych, cel zabezpieczających, świetlic, a także pól spacerowych, łaźni, sanitariatów, kantyny, sal widzeń, ambulatorium i kuchni;

- przeprowadzono w czasie wizytacji cel mieszkalnych i innych pomieszczeń rozmowy ze skazanymi i tymczasowo aresztowanymi oraz z funkcjonariuszami i pracownikami jednostki;
- w oparciu o przygotowany wcześniej kwestionariusz przeprowadzono na osobności rozmowy z 52 anonimowymi osadzonymi.

Pracownicy Biura Rzecznika Praw Obywatelskich poinformowali: dyrektora, jego zastępców oraz kierowników poszczególnych działów o ustaleniach dokonanych w ramach powyższych czynności, a także wysłuchali ich uwag i wyjaśnień.

Ponadto, po zakończeniu wizytacji analizie poddano: protokoły kontroli Państwowego Powiatowego Inspektora Sanitarnego w Rzeszowie z dnia 8 czerwca 2010 r. oraz z dnia 10 listopada 2010 r., „Zarządzenie wewnętrzne Nr 22/10/DP Dyrektora Zakładu Karnego w Rzeszowie z dnia 25 maja 2010 r. w sprawie ustalenia zasad porządku wewnętrznego obowiązującego w zakładzie oraz stosowania ulg”, Informację na temat działalności kulturalno – oświatowej w Zakładzie Karnym w Rzeszowie-Załężu, programy realizowanych oddziaływań terapeutycznych.

2. Charakterystyka jednostki

Zakład Karny w Rzeszowie-Załężu jest jednostką typu zamkniętego dla mężczyzn, recydywistów penitencjarnych oraz dla odbywających karę po raz pierwszy, a także typu półotwartego i otwartego dla odbywających karę po raz pierwszy. Wyodrębniono w niej również oddział dla tymczasowo aresztowanych mężczyzn. Ponadto, są w niej umieszczani osadzeni skierowani do oddziałów terapeutycznych dla skazanych z niepsychotycznymi zaburzeniami psychicznymi lub upośledzonych umysłowo, w tym objętych programem terapii dla sprawców przestępstw seksualnych skierowani do oddziałów dla uzależnionych od środków odurzających i psychotropowych. W jednostce osadzani są również skazani zakwalifikowani do systemu terapeutycznego poza oddziałem terapeutycznym oraz zakwalifikowani jako tzw. niebezpieczni. W Zakładzie funkcjonuje ośrodek diagnostyczny.

Od tego roku jednostka funkcjonuje w zmienionych strukturach organizacyjnych, utworzono w niej trzy oddziały penitencjarne. Osadzeni zakwaterowani są w pięciu budynkach mieszkalnych. Trzy z nich połączone są wspólnym łącznikiem, natomiast pozostałe dwa usytuowane są niezależnie. W skład oddziału penitencjarnego A wchodzi dwa oddziały mieszkalne (I i IV) znajdujące się w pawilonie mieszkalnym A oraz pawilon mieszkalny D (oddział IX). W skład oddziału penitencjarnego B wchodzi dwa oddziały mieszkalne (V i VIII) usytuowane w pawilonie B oraz jeden oddział mieszkalny (III) znajdujący się w pawilonie A. Natomiast do oddziału penitencjarnego C należy cały pawilon mieszkalny E (oddział XI), oddział mieszkalny (X) znajdujący się w pawilonie C, jeden oddział mieszkalny (II) pawilonu A i dwa oddziały mieszkalne (VI i VIII) pawilonu B.

Pojemność Zakładu wynosi 997 miejsc. W dniu 8 grudnia 2010 r. w jednostce faktycznie przebywało 961 osadzonych: 823 skazanych, 131 tymczasowo aresztowanych, 7 ukaranych. Większość skazanych odbywała karę w systemie zwykłym – 496 osoby, 168 skazanych zakwalifikowanych zostało do odbywania kary w systemie terapeutycznym, 158 osób odbywało karę w systemie programowego oddziaływania. W czasie wizytacji cel nie stwierdzono osadzenia tymczasowo aresztowanych i skazanych z różnych grup klasyfikacyjnych we wspólnej celi mieszkalnej.

Około 10% populacji skazanych deklaruje przynależność do podkultury więziennej. W ocenie administracji Zakładu podkultura ta nie stwarza aktualnie zagrożenia dla funkcjonowania jednostki.

Zakład Karny w Rzeszowie – Załężu zajmuje powierzchnię 145 938 m². W jej skład wchodzi 12 budynków – 4 mieszkalne, jeden wielofunkcyjny wraz z jednym oddziałem mieszkalnym oraz 7 administracyjno-gospodarczych. Budynki te wzniesiono w 1979 roku. Główny budynek administracyjny jednostki dzielony jest na pół z Okręgowym Inspektoratem Służby Więziennej w Rzeszowie.

Osadzeni kwaterowani są w 320 celach mieszkalnych. W przewarżającej części są to cele: trzyosobowe (166), czteroosobowe (69) i jednoosobowe (61). Pozostałe to

pięćosobowe (5) oraz dwuosobowe (3). Najliczniejszymi celami są: cela dziewięćosobowa (4), ośmioosobowa (11) i siedmioosobowa (1).

Z informacji uzyskanych od Dyrektora Zakładu wynika, że w 2010 r. wyremontowane zostały wszystkie cele mieszkalne w oddziale II i VII oraz 9 cel wyznaczonych dla ośrodka diagnostycznego. Odnowiono również wszystkie pokoje wychowawców. Poza pawilonem mieszkalnym D (oddział IX) wszędzie wymieniono stolarkę okienną. W dniach wizytacji trwał remont sali widzeń. Ponadto, w ocenie Dyrektora konieczne jest wykonanie dociepleń ścian zewnętrznych oraz wykonanie nowych elewacji budynków mieszkalnych. W 2011 roku planowana jest również budowa nowego pawilonu mieszkalnego.

3. Warunki bytowe

W Zakładzie nie ma przeludnienia. Osadzeni przebywają w warunkach zapewniających zachowanie przewidzianej w art. 110 Kodeksu karnego wykonawczego normy 3 m² powierzchni celi na osobę. Wszystkie cele są skanalizowane, doprowadzona jest do nich zimna woda. Ciepła woda jest tylko w pawilonach mieszkalnych A i D (oddziały mieszkalne: I-IV oraz IX). W celach panuje odpowiednia do pory roku temperatura, w większości wizytowanych cel było czysto. Ponadto, zapewniono możliwości wietrzenia celi oraz dopływ światła dziennego i oświetlenie sztuczne. Stan techniczny cel mieszkalnych jest zróżnicowany. W pawilonie mieszkalnym E (oddział mieszkalny XI) cele mieszkalne są wyremontowane i ich stan jest bardzo dobry. Zastrzeżeń nie budziły cele mieszkalne w pawilonie mieszkalnym D (oddział mieszkalny IX), kąciki sanitarne są w pełni zabudowane, sanitariaty znajdują się również w oddzielnych pomieszczeniach na korytarzu. Dobry stan cel mieszkalnych zachowany jest również w pawilonie C, w którym znajduje się jeden oddział mieszkalny – X. W pozostałych pawilonach mieszkalnych (pawilon A, B) panowały przeciętne warunki bytowe w celach mieszkalnych. Niektóre cele wymagają przeprowadzenia zarówno bieżących, jak i gruntownych remontów. W pawilonie mieszkalnym A (oddziały mieszkalne: I-IV) kąciki sanitarne usytuowane w celach mieszkalnych są niezabudowane bądź zabudowane tylko częściowo - wejście do kącika przesłonięte

jest jedynie zasłonką (bardzo często zniszczoną lub przezroczystą) lub przesuwanymi drzwiami z dykty. Ściany w niektórych celach mieszkalnych wymagają odmalowania (sypiąca się farba). W pawilonie mieszkalnym B (oddziały mieszkalne V-VIII) najgorsze warunki bytowe panowały w oddziale VII. Kąćki sanitarne osłonięte były dyktą do wysokości ok. 2 m, wejście zasłonięte zasłonką. Stan zasłonek (podziurawione, poszarpane) wymaga ich wymiany na nowe. Drewniany parkiet w celach mieszkalnych w wielu miejscach był uszkodzony, pozwalał na swobodne wyjęcie uszkodzonych klepek.

Stan sprzętu kwaterunkowego stanowiącego wyposażenie cel oceniono jako dobry. Cele wyposażone są w piętrowe, metalowe łóżka. Nie posiadają one drabinek oraz zabezpieczeń górnego poziomu. W ocenie pracowników Biura RPO, brak tych ostatnich może przyczynić się do upadków i spowodować ewentualne uszkodzenia ciała korzystających z nich osadzonych. W kilku celach mieszkalnych zauważono zniszczone ręczniki oraz ścierki.

W czasie wizytacji cel mieszkalnych wizytujący stwierdzili wspólne zakwaterowanie osadzonych niepalących z osadzonym palącym (oddział I, cela 115). Osadzony palący przyznał, iż należy do podkultury więziennej, podczas gdy osadzeni niepalący nie byli osobami grypsującymi.

W jednostce wyodrębniono trzy łaźnie ogólne, w których odbywają się kąpiele osadzonych. W łaźni znajdującej się w pawilonie C wyodrębniono 3 stanowiska prysznicowe oddzielone przegrodami. W brodzikach położono maty antypoślizgowe. Pomieszczenie wyposażono ponadto w 3 taborety oraz zamontowano umywalkę. Nie stwierdzono w nim zawilgoceń. Osadzeni tzw. niebezpieczni korzystają z pryszniców znajdujących się w ich celach mieszkalnych, w których na czas łaźni dostarczana jest ciepła woda. W pawilonie D (oddział półotwarty i otwarty) osadzeni, którzy nie mają prysznic w celi, mogą korzystać ze wspólnych natrysków usytuowanych poza celą. Ciepła woda dostępna jest całą dobę. W łaźni znajdującej się w pawilonie A wyodrębniono 18 stanowisk prysznicowych, 3 z nich oddzielone są przegrodami, w brodzikach brakowało mat antypoślizgowych. Stan łaźni oceniono jako dobry. Przed wejściem do łaźni znajduje się szatnia, wyposażona w ławki i wieszaki oraz punkt wydawania czystej

odzieży. W pawilonie B łaźnia, przebieralnia oraz punkt wydawania odzieży wyposażone są analogicznie. W 3 wyodrębnionych stanowiskach prysznicowych również brakowało mat antypoślizgowych. W obu pomieszczeniach prawidłowo działa wentylacja, nie stwierdzono zawilgoceń. Ich stan nie budził zastrzeżeń.

Osadzeni, z którymi przeprowadzono rozmowy, w większości ocenili warunki bytowe w celi jako dobre lub znośne. Oceny negatywne dotyczyły przede wszystkim niezabudowanych kąpek sanitarnych, zniszczonych szafek na rzeczy osobiste, braku ciepłej wody, braku zabezpieczeń górnych łóżek, nieodpowiedniej wentylacji w okresie letnim, brudnych ścian, zniszczonych ścierek do naczyń oraz ręczników, a także małej przestrzeni w celach. Warunki mycia się i kąpieli również zostały ocenione jako dobre i znośne. Główne zarzuty podnoszone w tym zakresie dotyczyły zbyt małej częstotliwości kąpieli, zbyt dużej liczby osób w stosunku do stanowisk prysznicowych oraz usytuowania natrysków za blisko siebie.

Jednostka dysponuje łącznie 7 polami spacerowymi (4 większe oraz 3 mniejsze). Mniejsze pola spacerowe otoczone są betonowymi płytami, natomiast większe metalową siatką. Wyposażono je w drabinki oraz drążki. Stan pól spacerowych oceniono jako dobry. Uwagę wizytujących zwrócił brak wyposażenia w ławki pól spacerowych dla osadzonych tzw. niebezpiecznych. Osadzeni przebywający w oddziale IX (pawilon D, zakład typu półotwartego i otwartego) w ramach spaceru korzystają z terenu przy pawilonie. Pola spacerowe przystosowane są gry w piłkę koszykową oraz siatkową. W okresie wiosenno-jesiennym przy sprzyjających warunkach atmosferycznych osadzeni mogą grać w gry zespołowe. Osadzeni z oddziału IX mają również swobodny dostęp do boiska piłki siatkowej.

W zakresie możliwości korzystania ze spacerów przyjęto od osadzonych uwagi dotyczące przede wszystkim uniemożliwienia im opuszczania pola spacerowego celem skorzystania z toalety, co powoduje, że potrzeby fizjologiczne załatwiane są na polu. Nawet jeżeli osadzony wróci wcześniej do celi celem skorzystania z toalety, to nie ma już możliwości kontynuowania spaceru. Osadzeni z oddziału terapeutycznego zgłosili również zastrzeżenia do wyznaczonej dla nich godziny spaceru – 7:00. W ocenie wizytujących, dla osadzonych przebywających w tym oddziale spacer o tak wczesnej porze może stanowić dodatkową uciążliwość, z uwagi na przyjmowane przez nich

leki, które powodują większą senność. Dlatego należałoby umożliwić osadzonym odbywanie spaceru w godzinach późniejszych. Ponadto, uwagi dotyczyły małej powierzchni pola spacerowego, a także wspólnego odbywania spaceru na jedynym polu spacerowym zarówno przez osoby palące, jak i niepalące. Natomiast osadzeni, którzy dbają o higienę zgłosili zastrzeżenia co do sposobu wydawania kurtek. Nie przynależą one do konkretnego osadzonego, tylko za każdym razem są przekazywane innej osobie, co ogranicza możliwości dbania o higienę.

W jednostce funkcjonuje kantyna, w której osadzeni mogą dokonywać zakupów co najmniej trzy razy w miesiącu. Zgodnie z zapisami Zarządzenia wewnętrznego nr 22/10/DP Dyrektora Zakładu Karnego w Rzeszowie z dnia 25 maja 2010 r. w sprawie ustalenia zasad porządku wewnętrznego obowiązującego w zakładzie oraz stosowania ulg (zwanego dalej *Porządkiem wewnętrznym*), zakup realizowany jest w kantynie bezpośrednio przez osadzonych. Rodzaj i cenę artykułów podlegających sprzedaży podaje się do wiadomości osadzonych w formie cennika w pomieszczeniu kantyny, a w razie potrzeby za pomocą innych środków przekazu, np. radiowęzła. Osadzeni tzw. niebezpieczni dokonują zakupów zgodnie z następującą procedurą: oddziałowy dostarcza osadzonemu pisemną ofertę sprzedaży artykułów żywnościowych dostępnych w kantynie w raz z ich cenami. Osadzony sporządza pisemnie zamówienie na zakup towaru wraz z podpisem. Zamówione artykuły są dostarczane do celi osadzonego. Analiza cennika artykułów dostępnych w kantynie nie nasuwa zastrzeżeń co do wysokości cen. Zgodnie z informacją uzyskaną od Dyrektora jednostki na podstawie zawartej umowy z przedsiębiorcą prowadzącym kantynę, marża cen zakupu towaru nie może być wyższa niż 25%. Ponadto, osadzeni podczas wizytacji cel przez ściśle kierownictwo jednostki mogą zgłaszać uwagi dotyczące zaopatrzenia kantyny, są one przekazywane prowadzącemu kantynę i w miarę możliwości uwzględniane w asortymencie towarowym. Osadzeni mogą zwrócić się do Dyrektora Zakładu z indywidualną prośbą o umożliwienie zakupu określonej rzeczy, np. sprzętu RTV poprzez kantynę.

W trakcie rozmów indywidualnych przeprowadzonych z osadzonymi wskazywali oni na utrudnienie związane z niestałymi terminami realizacji

zakupów, co powoduje, iż nieraz mogą oni dokonać dwóch zakupów w bardzo krótkich odstępach czasu. Zgodnie z *Porządkiem wewnętrznym* I zakup odbywa się w 1-15 dniach miesiąca, II zakup w 10-25 dniach miesiąca, a III zakup od 20 do końca miesiąca. Ponadto, przyjęto nieliczne zastrzeżenia dotyczące wysokich cen oraz braku w ofercie owoców.

4. Wyżywienie

Wyżywienie dla osadzonych przebywających w Zakładzie przygotowywane jest w kuchni usytuowanej w odrębnym budynku. W skład pomieszczeń kuchni wchodzi m. in. magazyny żywności, obieralnia, zmywalnia, pomieszczenia gospodarcze, socjalne, sanitariaty i szatnia. Kuchnia przygotowuje posiłki, które do osadzonych dostarczane są w termosach. Pomieszczenia są dostosowywane do wymogów HACCP. Protokół kontroli kuchni wykonanej przez Państwowego Powiatowego Inspektora Sanitarnego w Rzeszowie z dnia 8 czerwca 2010 r. oraz z dnia 10 listopada 2010 r. zawierał m. in. zalecenia odnowienia zniszczonych ścian i sufitu w obieralni warzyw, doprowadzenie do należytego stanu sanitarno-technicznego powierzchni drogi dojazdowej do budynku, w którym znajduje się kuchnia oraz odmalowania ścian w dyżurce funkcjonariuszy. Zgodnie z informacją z dnia 28 października 2010 r. oraz 16 listopada 2010 r. udzieloną przez Dyrektora jednostki, zastosowano się do wystosowanych zaleceń pokontrolnych, natomiast w związku z brakiem ofert na wykonanie remontu drogi dojazdowej, zwrócono się z prośbą o wydłużenie terminu wykonania zalecenia do dnia 30 kwietnia 2011 r. Państwowy Powiatowy Inspektor Sanitarnego w Rzeszowie w decyzji z dnia 1 grudnia 2010 r. przychylił się do wniosku Dyrektora jednostki.

W dniu wizytacji, w kuchni Zakładu, poza posiłkami podstawowej normy żywienia, dla 110 osadzonych przygotowywane były następujące rodzaje diet: lekkostrawne, cukrzycowe, bezbłonnikowe, beztłuszczowe, trzustkowe, bogatobiałkowe i wegetariańskie.

Zdaniem większości respondentów wyżywienie oferowane przez Zakład jest dobre lub znośne. Uwagi krytyczne dotyczyły małych porcji posiłków, w tym za małej ilości chleba, monotonnego jadłospisu, braku owoców oraz niedoprawionych zup.

5. Opieka medyczna

Z informacji uzyskanych od Dyrektora Zakładu wynika, że w więziennej służbie zdrowia aktualnie występują braki kadrowe. Wskazał on na zbyt małą liczbę lekarzy ogólnych oraz pielęgniarek zatrudnionych na całych etatach. Okresowo pojawiają się również trudności w kontaktach z pozawięzienną służbą zdrowia oraz brak środków finansowych na zatrudnienie lekarzy. Obecnie w Zakładzie Opieki Zdrowotnej ZK w Rzeszowie zatrudnionych jest 17 funkcjonariuszy, w tym 2 stomatologów, 8 pielęgniarek, technik protetyki, technik radiologii, farmaceuta, technik farmacji, fizykoterapeuta oraz st. inspektor. Zatrudnieni są również lekarze: 2 lekarzy ogólnych, urolog-chirurg, okulista, dermatolog, ortopeda, radiolog, otolaryngolog, neurolog, pulmonolog, 2 psychiatrów oraz higienistka stomatologiczna. Ponadto, w razie potrzeby wykonywane są konsultacje specjalistyczne w pozawięziennych Zakładach służby zdrowia. Dyżury pielęgniarskie odbywają się w godzinach 7:30-19.

W 2010 r. liczba porad ambulatoryjnych udzielonych przez lekarzy na terenie jednostki wynosiła 5 018, badania wstępne – 1011, konsultacje specjalistyczne 3 765. Liczba porad udzielonych przez lekarzy stomatologów na terenie jednostki – 1185, wykonane protezy – 30. Liczba konsultacji specjalistycznych w pozawięziennej służbie zdrowia wynosiła 168.

Ambulatoria znajdują się w poszczególnych oddziałach. Pomieszczenia te są w dobrym stanie technicznym. Wyposażono je w podręczną apteczkę, kozetkę oraz wagę. W dniu wizytacji w gabinetach lekarskich bądź na korytarzach nie była udostępniona w widocznym miejscu „Karta Praw Pacjenta”, dostosowana do potrzeb osób przebywających w warunkach izolacji penitencjarnej. Z informacji uzyskanej od personelu medycznego wynika, że „Karta Praw Pacjenta” wydawana jest na prośbę osadzonego. Niemniej jednak, w ocenie wizytujących, pacjenci mogą nie mieć wiedzy, iż tego typu Karta istnieje. Dlatego też zwrócono się z prośbą o wywieszenie na tablicach ogłoszeń znajdujących się w poszczególnych oddziałach informacji, iż „Karta Praw Pacjenta” dostępna jest w ambulatorium. Pozytywnie należy ocenić niezwłoczną realizację tego zalecenia.

W pawilonie C usytuowano gabinet lekarski, poradnię stomatologiczną, gabinet RTG, pracownię fizykoterapii oraz aptekę. Wyodrębniono poczekalnię oraz toaletę do dyspozycji osadzonych. Gabinet lekarski jest wyposażony w urządzenia medyczne, w tym nowy aparat do EKG. Pracownię fizykoterapii wyekwipowano w materace, bieżnię, urządzenia do ćwiczeń (np. rowerek, wioślarz), na ścianach przymocowano drabinki.

Ponadto, w jednostce znajduje się 5 cel pełniących rolę izb chorych (w oddziale IX oraz II) oraz 2 cele przystosowane dla osób niepełnosprawnych (oddział XI).

Wszystkie oddziały mają wyznaczone dni przyjęć przez lekarza ogólnego oraz stomatologa planowo co 2 tygodnie. Niezależnie od ustalonego planu, w przypadkach nagłych zachorowań pacjenci są przyjmowani w dniu zgłoszenia. Natomiast w sytuacji zagrożenia życia wzywane jest pogotowie ratunkowe.

Zdecydowana większość respondentów oceniła opiekę medyczną negatywnie. Zarzuty dotyczyły przede wszystkim dezorientacji w zakresie informacji kiedy będzie przyjmował lekarz. Wielu osadzonych zgłosiło, iż pomimo zapisania się do lekarza nie zostali przyjęci, zdarza się, że lekarz nie przyjmuje ponad miesiąc. Długi okres oczekiwania dotyczy również konsultacji specjalistycznych (od 1,5 do 3 miesięcy). Zwrócili również uwagę, iż badanie przez lekarza ogólnego jest bardzo powierzchowne, trwa kilka sekund. Pojawiły się opinie, iż „lekarz bada na odległość”, „bada wzrokiem”. Osadzeni skarżyli się, że personel medyczny zwraca się do nich „per Ty”. Pojedyncze zastrzeżenia dotyczyły braku bądź wydawania nieodpowiednich do schorzeń lekarstw, np. polopiryna na ból żołądka.

Dyrektor jednostki w rozmowie podsumowującej wyjaśnił, iż faktycznie zdarza się, że osadzeni nie są przyjmowani do lekarza zgodnie z obowiązującym grafikiem przyjęć co 2 tygodnie, co powoduje, że nieraz oczekują na wizytę miesiąc, jeżeli nie wymagają niezwłocznej opieki medycznej. Sytuacja ta jest spowodowana brakami kadrowymi; zwłaszcza dotyczy to lekarzy ogólnych.

6. Traktowanie osadzonych

Zdecydowana większość ocen osadzonych dotycząca traktowania przez funkcjonariuszy była pozytywna. Niemniej jednak pojawiły się liczne uwagi dotyczące agresji oraz poniżania słownego (np. używanie zwrotów „czub”, „psychiczny” w obecności innych osadzonych), głównie ze strony oddziałowych. Zarzuty te zostały potwierdzone w rozmowie z jedną osobą wchodzącą w skład personelu jednostki, która przyznała, iż sama była wielokrotnie świadkiem nieodpowiedniego zwracania się funkcjonariuszy niższego stopnia do osadzonych. Dwóch rozmówców zgłosiło, iż byli świadkami naruszenia nietykalności cielesnej osadzonych przez funkcjonariuszy SW. Pojedyncze uwagi dotyczyły prowokacyjnych zachowań pracowników jednostki, faworyzowania niektórych osadzonych czy też braku reakcji funkcjonariuszy na zgłoszenia o konflikcie w celi mieszkalnej.

Pozytywnie oceniono pracę wychowawców. W większości osadzeni przyznali, iż wychowawcy chętnie udzielają pomocy. Pojedyncze uwagi dotyczyły trudności w umówieniu się na rozmowę z wychowawcą.

W 2009 r. osadzeni złożyli 80 skarg do odpowiednich organów, w których postawiono zarzuty niewłaściwego traktowania przez funkcjonariuszy, jedna została uznana za uzasadnioną. Dotyczyła ona niepraworządnego wykonania kary dyscyplinarnej określonej w art. 143 § 1 pkt 5 k.k.w., tj. pozbawienie lub ograniczenie możliwości dokonywania zakupów artykułów żywnościowych lub wyrobów tytoniowych, na okres 3 miesięcy. Wymierzający skazanemu karę nie określił wyraźnie, czego osadzonego pozbawia lub zakupy jakich artykułów ogranicza, w związku z tym osadzony był pozbawiony zarówno możliwości dokonywania zakupów produktów żywnościowych, jak i tytoniu. Od stycznia 2010 r. do końca III kwartału 2010 r. osadzeni złożyli 70 skarg dotyczących niewłaściwego traktowania przez funkcjonariuszy, nie odnotowano skarg zasadnych.

Cztery osoby objęte rozmowami były karane dyscyplinarnie podczas swojego pobytu w jednostce, a zatem mogły one wypowiedzieć się na ten temat. Nikt spośród ukaranych nie zgłaszał uwag co do sposobu wykonania kary dyscyplinarnej. Potwierdzili, iż przed wymierzeniem kary zostali wysłuchani, jeden osadzony nie został poinformowany o prawie zaskarżenia decyzji o wymierzeniu kary

dyscyplinarnej. Osadzeni, którzy zostali ukarani umieszczeniem w celi izolacyjnej poinformowali, iż w trakcie izolacji odbyli rozmowę z psychologiem przez kratę bądź w drzwiach, jeden z osadzonych rozmawiał tylko z wychowawcą.

W zakładzie w odrębnym pawilonie mieszkalnym usytuowano oddział dla osadzonych tzw. niebezpiecznych (XI). Ponadto, jednostka dysponuje 4 celami zabezpieczającymi oraz 5 celami do wykonywania kary dyscyplinarnej umieszczenia w celi izolacyjnej. W najlepszym stanie technicznym jest cela zabezpieczająca usytuowana w oddziale XI. Natomiast cela w oddziale I jest nieprzystosowana do zastosowania pasów trzyczęściowych. W trakcie oglądu cel zabezpieczających nie przebywały w nich osoby pozbawione wolności. W pomieszczeniach do wykonywania kary umieszczenia w celi izolacyjnej przebywały 3 osoby. Z informacji uzyskanych od Dyrektora jednostki wynika, iż w ciągu ostatnich 6 miesięcy cela zabezpieczająca wykorzystywana była 8 razy. Natomiast karę w postaci umieszczenia w celi izolacyjnej w 2010 r. do dnia wizytacji zastosowano 120 razy.

W dniu wizytacji 11 osadzonych było zakwalifikowanych jako tzw. niebezpieczni (2 tymczasowo aresztowani oraz 9 skazanych). Pojemność oddziału dla osadzonych tzw. niebezpiecznych wynosi 27 miejsc. Podczas wizytacji na tym oddziale zakwaterowanych było faktycznie 24 osadzonych. W ocenie wizytujących wątpliwości budzi umieszczanie w oddziale o szczególnym rygorze i zabezpieczeniach osadzonych, którzy nie zostali zakwalifikowani jako tzw. niebezpieczni. Zgodnie z informacjami udzielonymi przez Dyrektora jednostki, takie działania są podejmowane z powodu ograniczeń lokalowych i mają na celu zapewnienie osadzonym odpowiedniego metrażu. Natomiast podczas rozmów indywidualnych jeden z osadzonych stwierdził, iż umieszczane są tu osoby, które pomimo, że nie są zakwalifikowane jako tzw. niebezpieczni, to jednak mogą naruszać bezpieczeństwo współosadzonych bądź jednostki. Zdaniem przedstawicieli Rzecznika, takie działania administracji jednostki są nieuzasadnione i powinny zostać niezwłocznie wyeliminowane.

7. Praca penitencjarna

W dziale penitencjarnym Zakładu zatrudnionych jest 33 pracowników. Wszyscy legitymują się wykształceniem wyższym. Średnia liczba skazanych przypadająca na jednego wychowawcę wynosi ok. 40-50 podopiecznych. Opiekę psychologiczną osadzonych zapewnia 5 psychologów.

Ponadto, na terenie Zakładu funkcjonuje ośrodek diagnostyczny przeznaczony dla 31 osadzonych. Ośrodek mieści się w wyodrębnionych pomieszczeniach przy oddziale VIII dla tymczasowo aresztowanych. Na jego potrzeby wyodrębniono 9 cel mieszkalnych, pomieszczenie do wykonywania ćwiczeń fizycznych, świetlicę oraz 5 pokoi dla pracowników, z których korzystają również psycholodzy działu penitencjarnego. Kadra ośrodka składa się z 2 psychologów, obsługę wychowawczą sprawuje wychowawca działu penitencjarnego, a psychiatryczną – lekarz psychiatra zatrudniony w Zakładzie Opieki Zdrowotnej w jednostce. Z informacji uzyskanych od pracowników ośrodka wynika, iż badania trwają nie dłużej niż 2 tygodnie. Na ich podstawie psycholog wydaje orzeczenie psychologiczno-penitencjarne.

Dział terapeutyczny obejmuje oddziały mieszkalne II, VI oraz X. Opiekę psychologiczną sprawuje 6 psychologów. W oddziale X prowadzona jest terapia osadzonych uzależnionych od środków odurzających lub psychotropowych. Pojemność oddziału wynosi 41 miejsc, w dniu wizytacji przebywało w nim 36 pacjentów oraz 3 osadzonych kształtujących środowisko. W oddziale pracuje 2 terapeutów, psycholog oraz wychowawca; działania koordynuje kierownik. Czas oczekiwania na przyjęcie do oddziału jest bardzo długi, w dniu wizytacji najbliższym wolnym terminem był listopad 2012 r. Oddziaływania terapeutyczne realizowane są w oparciu o program Minnesota oraz w części program Atlantis. Udział osadzonego w terapii co do zasady jest dobrowolny, podpisany jest z nim „kontrakt”. Osoby, które nie uczestniczą w terapii dobrowolnie, przez pierwsze 2 tygodnie biorą udział w zajęciach edukacyjnych z zakresu uzależnień oraz są motywowane do podjęcia współpracy w ramach terapii. Ponadto, w ramach terapii oprócz spotkań indywidualnych, prowadzone są również grupy wsparcia, grupy warsztatowe oraz zajęcia relaksacyjne. Osadzeni przebywający w tym oddziale mają możliwość uzyskania dodatkowego widzenia w ramach ulgi oraz skorzystania z dodatkowego

spaceru w okresie wiosenno-jesiennym. Do zajęć terapeutycznych w oddziale przeznaczono 3 sale.

W oddziale II prowadzona jest terapia dla skazanych z niepsychotycznymi zaburzeniami psychicznymi lub upośledzonych umysłowo, w tym objętych programem terapii dla sprawców przestępstw popełnionych w związku z zaburzeniami preferencji seksualnych. Pojemność oddziału wynosi 82 miejsca, w dniu wizytacji przebywało w nim 79 pacjentów oraz osadzony kształtujący środowisko. Jest to oddział zamknięty dla recydywistów penitencjarnych. Oprócz zajmującego się koordynacją pracy kierownika, w oddziale pracuje 2 psychologów, terapeuta zajęciowy oraz wychowawca. Nie ma etatów na zatrudnienie trzeciego psychologa oraz kolejnego terapeuty zajęciowego. Pożądanym byłoby uzupełnienie braków kadrowych. Na oddziale znajdują się 2 pracownie terapii zajęciowej, do prowadzenia następujących warsztatów: stolarskie, tkackie, wiklinowe i modelarskie. W ramach zajęć grupowych prowadzony jest m. in. trening relaksacyjny, Trening Zastępowania Agresji, Trening Kompetencji Społecznych, zajęcia z tematyki uzależnienia od alkoholu, edukacja seksualna. Program terapii sprawców przestępstw seksualnych w cyklu podstawowym obejmuje 144 godzin, podzielony jest na 3 fazy: charakterystyka zachowań przestępczych, trening empatii względem ofiar oraz zapobieganie nawrotom. Realizowany jest również program przygotowawczy dla sprawców nieidentyfikujących się problemem zaburzonej realizacji sfery seksualnej obejmujący 88 godzin zajęć, trening umiejętności służących zdrowieniu „Trzeźwe życie” – 25,5 godziny oraz program readaptacji społecznej „Perspektywa” (dyskusyjny klub filmowy) – 28 godzin.

W oddziale VI przebywają osadzeni z zaburzeniami psychicznymi, pierwszy raz karani. Jest to również oddział zamknięty o pojemności 75 miejsc. W dniu wizytacji przebywało w nim 69 osadzonych, w tym 49 z zaburzeniami, pozostałe 20 osób, to skazani pierwszy raz karani. W skład kadry oddziału wchodzi kierownik oraz psycholog (2 etaty) i wychowawcy (2 etaty). Jednakże w chwili obecnej, oprócz kierownika, pracuje tylko jeden wychowawca oraz jeden psycholog. Ponadto, zatrudniony jest terapeuta zajęciowy. Do zajęć przeznaczona jest sala terapeutyczna, wyposażona w materace, krzesła oraz tablice informacyjne. Wykorzystywana jest

również jako pomieszczenie do superwizji, z uwagi na specjalistyczne wyposażenie oraz zamontowane w jednej ze ścian lustro weneckie. Do prowadzenia zajęć terapeutycznych w miarę potrzeb wykorzystywane jest również pomieszczenie przeznaczone na posiedzenia zespołu terapeutycznego.

Z analizy rejestrów przyjęć do psychologa wynika, iż psychologowie w oddziale terapeutycznym przeprowadzają dziennie ok. 5 rozmów.

Kilku osadzonych z oddziału terapeutycznego, z którymi przeprowadzono indywidualne rozmowy poinformowało, iż od 3 miesięcy nie uczestniczą w żadnej terapii, korzystają jedynie z wyjść na pole spacerowe bądź gry w tenisa stołowego. Niektórzy rozmówcy przyznali, że bardzo długo czekali na rozpoczęcie terapii (6-7 miesięcy od momentu przyjęcia do oddziału). Skarżyli się również, iż proponowana jest terapia muzyczna, niemniej jednak brakuje sprzętu do tego typu zajęć. Jeden z osadzonych przebywający w tym oddziale podał, iż nie był w stanie wskazać kiedy konsultował się z psychologiem, ze względu na zbyt odległy termin ostatniej wizyty. Odnosząc się do rozmów przeprowadzonych w pozostałych oddziałach, przyjęto uwagi dotyczące rzadkiego kontaktu z psychologiem (np. 2 razy w ciągu 6 miesięcy), braku czasu dla osadzonych. Kilku osadzonych zwróciło również uwagę na brak zainteresowania ich stanem ze strony psychologów, konsultacje odbywają się najczęściej z inicjatywy samych pozbawionych wolności.

8. Zatrudnienie

W dniu wizytacji zatrudnienie posiadało 217 osadzonych, w tym: 144 – odpłatne wewnątrz Zakładu oraz w Gospodarstwie Pomocniczym Zakładu, 11 - odpłatne u kontrahentów pozawięziennych, 38 – nieodpłatne przy pracach porządkowych i pomocniczych na rzecz Zakładu, 24 – nieodpłatne przy pracach publicznych i na cele charytatywne (m. in. Dom Pomocy Społecznej w Rzeszowie, Rzeszowski Ośrodek Sportu i Rekreacji, Rzeszowskie Stowarzyszenie Ochrony Zwierząt). Z informacji uzyskanych od Dyrektora jednostki wynika, że skazany zatrudniony w pełnym wymiarze czasu pracy osiągnie wynagrodzenie 658,50 zł brutto. U jednego z kontrahentów zatrudnieni mają możliwość osiągnięcia zarobków w wysokości ok. 850 zł brutto. Niemniej jednak, w ocenie Dyrektora jednostki, w

związku z nowelizacją art. 123 § 2 k.k.w. uchylającego możliwość otrzymywania przez zatrudnionego skazanego połowy minimalnego wynagrodzenia, wzrost kosztów związanych z płacami dla skazanych pracujących może spowodować, że zatrudnienie skazanych stanie się nieopłacalne dla potencjalnego kontrahenta. Oprócz wynagrodzenia za pracę skazanego, podmiot zatrudniający ponosi także dodatkowe koszty, np. związane z transportem z zakładu karnego do miejsca zatrudnienia i z powrotem, badaniami lekarskimi, odzieżą roboczą i środkami ochrony osobistej. Ponadto, Dyrektor Zakładu wskazał, iż trudna sytuacja budżetowa państwa w jego ocenie prawdopodobnie będzie miała również wpływ na wysokość środków przeznaczonych na wynagrodzenia osadzonych zatrudnionych przy pracach o charakterze administracyjno-porządkowym na rzecz zakładu karnego. Celem zapewnienia właściwego funkcjonowania jednostki, administracja będzie zmuszona do znacznej redukcji stanowisk pracy odpłatnego zatrudnienia na rzecz nieodpłatnego.

Ponadto, osadzonym umożliwia się uczestnictwo w szkoleniach i kursach. Przykładowo w 2010 r. odbyło się 7 kursów dla 84 osadzonych m. in. następujących specjalności: stolarz, technik robót wykończeniowych, glazurnik, brukarz, spawacz oraz tokarz. Ponadto, w ramach Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki w jednostce przeprowadzono 5 edycji zajęć w przywieziennym Klubie Pracy. Przeszkolono 54 osadzonych. Celem zajęć było m. in. nabycie przez osoby opuszczające jednostkę umiejętności efektywnego szukania pracy

Spośród osób, z którymi rozmawiano, sześć było zatrudnionych. Pracujący nie zgłaszali uwag w zakresie warunków zatrudnienia i wynagradzania; doceniali możliwość podjęcia pracy.

9. Działalność kulturalno-oświatowa i sportowa

W jednostce do dyspozycji osadzonych przeznaczono 11 świetlic. W dniu wizytacji udostępnionych osadzonym było 10 tego typu pomieszczeń. Wyposażono je w stoły do tenisa stołowego (z wyjątkiem oddziału XI oraz VI), telewizory (z wyjątkiem oddziału V i VI) oraz tablice informacyjne. Świetlica w oddziale IX została zaadoptowana na celę mieszkalną. Jadalnia jest okresowo udostępniana dla osadzonych do zajęć świetlicowych. W ocenie wizytujących stan techniczny świetlic

jest dobry, z wyjątkiem pomieszczenia w oddziale I (konieczne odmalowanie ścian) oraz oddziale IV (zniszczony sprzęt kwaterunkowy oraz podłoga pokryta linoleum). Osadzeni mają możliwość korzystania z zajęć świetlicowych na podstawie rozpisanych przez wychowawców grafików. W zależności od oddziału częstotliwość zajęć wynosi od 2-3 godzin codziennie (oddział II) do 1-2 godzin, 2-3 razy w tygodniu (oddział IV). Ponadto, w sześciu oddziałach funkcjonują pomieszczenia do zajęć sportowych – wyposażone częściowo w atestowany sprzęt do ćwiczeń siłowych.

Do dyspozycji osadzonych pozostaje biblioteka centralna oraz dziewięć punktów bibliotecznych usytuowanych przy świetlicach w poszczególnych oddziałach. Księgozbiór liczy ok. 22 tys. woluminów; wzbogacają go książki dzierżawione z Wojewódzkiej Biblioteki w Rzeszowie, które wymieniane są co kwartał. Z informacji uzyskanych od administracji jednostki wynika, iż ok. 40% populacji osadzonych korzystało z biblioteki od stycznia 2010 r. Aktualnie brak jest środków na zakup nowych książek. W bibliotekach oddziałowych znajdują się także gry stolikowe (np. szachy, warcaby). Do każdego oddziału mieszkalnego dostarczana jest codziennie regionalna prasa, jak: „Nowiny” i „Super Nowości”. Jeden raz w tygodniu do oddziałów mieszkalnych dostarczane są zwroty w dużej liczbie (około 30 tytułów) oraz w miarę możliwości krzyżówki. Osadzeni mają możliwość prenumerowania gazet za pośrednictwem administracji Zakładu. Według uzyskanych informacji, w chwili obecnej 15 osadzonych korzysta z tej formy zakupu prasy.

W formie zajęć kulturalno-oświatowych organizuje się m. in. spotkania rodzinne. W programie tych spotkań uwzględniane są zabawy, gry oraz konkursy. Ponadto, mają miejsce spotkania z poetami, piosenkarzami, podróżnikami, filmowcami oraz aktorami. Odbywający karę pozbawienia wolności po raz pierwszy w oddziale IX mają możliwość udziału w kole teatralnym. Dorobek teatru prezentowany jest podczas wyjazdów do ośrodków wychowawczych, domów dziecka, dni osiedlowych, jak również imprez organizowanych dla dzieci więźniów na terenie Zakładu. Zajęcia kulturalno-oświatowe odbywają się również poza terenem jednostki. Osadzeni biorą udział np. w Dniu Chorego oraz Dniu Kobiet w Domu Pomocy Społecznej w Rzeszowie, w Sprzątaniu Świata, czy też wyjściach na mecze siatkówki regionalnych drużyn.

W ramach „Programu readaptacji społecznej osadzonych” w Zakładzie wydawany jest również miesięcznik gazety więziennej „Na Zamku”, w nakładzie 150 egzemplarzy.

W jednostce funkcjonuje radiowęzeł. Emituje on programy radiowe stacji ogólnopolskich oraz audycje własne o zróżnicowanej tematyce (np. magazyn sportowy, religie świata, twoje zdrowie, świat problemów). W radiowęźle zatrudnionych jest obecnie czterech osadzonych.

Większość rozmówców uznała warunki korzystania z zajęć kulturalno-oświatowych za dobre, niemniej jednak podnoszono również uwagi krytyczne w tym zakresie. Dotyczyły one braku dostępu do codziennej prasy, nieciekawych i starych zasobów bibliotecznych, mało zróżnicowanych zajęć kulturalno-oświatowych (np. „tylko świetlica”), braku telewizora w świetlicy. Ponadto, osadzeni wskazywali na ograniczony dostęp do zasobów znajdujących się w bibliotece centralnej.

10. Korespondencja, widzenia i rozmowy telefoniczne

Większość osadzonych nie zgłaszała uwag do trybu przekazywania korespondencji. Listy kierowane do organów międzynarodowych wrzuca się do specjalnie oznakowanych skrzynek, znajdujących się na korytarzach każdego oddziału mieszkalnego. Odbierane są one codziennie przez wyznaczonych funkcjonariuszy, którzy niezwłocznie wydają pisemne potwierdzenie odbioru.

W każdym oddziale znajdują się samoinkasujące aparaty telefoniczne przeznaczone do dyspozycji skazanych. Jednorazowy czas korzystania z aparatu telefonicznego nie może przekroczyć 5 minut. Sposób wykonywania rozmów telefonicznych reguluje *Porządek wewnętrzny*, zgodnie z którym prawo do korzystania z samoinkasującego aparatu mają tylko skazani i ukarani. W obecnie przyjętej interpretacji przepisów kodeksu karnego wykonawczego zakaz prowadzenia rozmów telefonicznych przez tymczasowo aresztowanych obejmuje również kontakty z obrońcą lub pełnomocnikiem, o których mowa w art. 215 § 1 k. k. w.

Wyjaśnić należy, iż Europejski Komitet do Spraw Zapobiegania Torturom oraz Nieludzkiemu lub Poniżającemu Traktowaniu albo Karaniu podczas czwartej

okresowej wizyty w Polsce w 2009 r. zakwestionował kodeksowy zakaz prowadzenia rozmów telefonicznych przez osoby tymczasowo aresztowane. Stanowisko takie podzielił Rzecznik Praw Obywatelskich oraz przedstawił je Ministrowi Sprawiedliwości w wystąpieniach generalnych z dnia 30 marca 2010 r. oraz 8 czerwca 2010 r. W ocenie Rzecznika Praw Obywatelskich tak rygorystycznie przestrzegany w praktyce art. 217c k.k.w. budzi wątpliwości w zakresie jego zgodności z konstytucyjną zasadą proporcjonalności (art. 31 ust. 3) oraz wyrażonym w art. 49 Konstytucji RP prawem do komunikowania się. Ponadto, całkowity zakaz prowadzenia rozmów telefonicznych przez osoby tymczasowo aresztowane stoi w sprzeczności z regułami: 95.3, 98.2 i 99, zawartymi w Rekomendacji Rec (2006)2 Komitetu Ministrów do państw członkowskich Rady Europy w sprawie Europejskich Reguł Więziennych. W odpowiedzi na wymienione wyżej wystąpienia generalne Minister Sprawiedliwości wyjaśnił, iż uważa, że zakaz korzystania tymczasowo aresztowanego z aparatu telefonicznego oraz innych środków łączności przewodowej i bezprzewodowej, określony w art. 217c k.k.w., nie ma zastosowania do kontaktów tymczasowo aresztowanego z obrońcą lub pełnomocnikiem będącym adwokatem albo radcą prawnym, o których mowa w treści art. 215 § 1 k.k.w. Jednakże zgodził się ze stanowiskiem Rzecznika Praw Obywatelskich, iż możliwość takiego kontaktu powinna być wprost określona w Kodeksie karnym wykonawczym. W związku z tym podjął decyzję o wystąpieniu do Komisji Kodyfikacyjnej Prawa Karnego działającej przy Ministrze Sprawiedliwości o dokonanie analizy omawianego zagadnienia oraz przedstawienie ewentualnych propozycji nowelizacji obowiązujących unormowań.

W ocenie wizytujących regulacja zawarta w *Porządku wewnętrznym* dotycząca rozmów telefonicznych jest nieprecyzyjna. W § 43 pkt 1 zawarto zapis, zgodnie z którym skazani i ukarani mogą korzystać z aparatów samoinkasujących znajdujących się w oddziałach codziennie, w określonych godzinach. Jednakże rozmowy faktycznie realizowane są raz bądź dwa razy w tygodniu, w zależności od oddziału. W ocenie kierownictwa Zakładu, nie jest to sprzeczne z treścią *Porządku wewnętrznego*, ponieważ zawarto w nim również zapis, iż korzystanie z

aparatu odbywa się według kolejności zgłoszeń lub grafiku (§ 43 pkt 3). Zdaniem wizytujących taka regulacja może wprowadzać osadzonych w błąd, gdyż nie wynika z niej, że rozmowy telefoniczne odbywają się rzadziej, niż jest to wskazane w § 43 pkt 1.

W rozmowach indywidualnych osadzeni żalili się na małą częstotliwość i krótki czas, w którym umożliwia im się korzystanie z aparatów telefonicznych.

Widzenia z osobami odwiedzającymi odbywają się w sali ogólnej, która w dniu wizytacji była w trakcie remontu. Tymczasowo w tym celu wykorzystywano pomieszczenie kaplicy. Ustawiono w nim stoliki i krzesła. Widzenia odbywają się pod dozorem funkcjonariusza.

Wizytujący dokonali również oglądu pokoju przeznaczonego do udzielania nagrody lub ulgi w postaci widzenia w oddzielnym pomieszczeniu bez osoby dozorującej. Wyposażono je w łóżko, stolik, krzesła oraz sygnalizację umożliwiającą wezwanie funkcjonariusza. W pomieszczeniu tym znajduje się również toaleta, wyposażona w bidet oraz WC.

Z pokojem tym sąsiaduje sala widzeń bezdozorowych. Wyposażono ją w stoliki oraz krzesła, a także kącik urządzony z myślą o odwiedzających osadzonych dzieciach.

W pomieszczeniu do widzeń w sposób uniemożliwiający bezpośredni kontakt z osobą odwiedzającą wyodrębniono 4 stanowiska, oddzielone od siebie przegrodami, odwiedzających oddziela od osadzonych pleksa. Telefony służące do komunikowania się z odwiedzającymi wydawane są bezpośrednio przed widzeniem. Pomieszczenie to wymaga przeprowadzenia remontu. Zgodnie z informacją uzyskaną od Zastępcy Dyrektora Zakładu w najbliższym czasie planowane jest wykonanie renowacji tej sali.

W czasie trwania widzenia osoba odwiedzająca może nabyć artykuły żywnościowe do spożycia na miejscu. Artykuły chemii gospodarczej, higieny osobistej oraz tytoniowe zakupione przez odwiedzających mogą być zabrane przez osadzonych do celi mieszkalnej po zakończeniu widzenia. Jeżeli osadzony chciałby wziąć ze sobą również kupioną żywność, jest to zaliczane na poczet paczki żywnościowej.

Widzenia osadzonych tzw. niebezpiecznych odbywają się w trzech salach widzeń znajdujących się na terenie oddziału, w którym są zakwaterowani. Każda z nich jest wyposażona analogicznie w jedno stanowisko, w kratę uniemożliwiającą bezpośredni kontakt osadzonego z osobą odwiedzającą, stolik oraz krzesło. Po stronie, w której przebywa osoba odwiedzająca znajduje się również toaleta oraz wieszak na odzież. W oddziale tym wyodrębniono także salę wyposażoną w urządzenia umożliwiające przeprowadzenie wideokonferencji (3 stanowiska). Wykorzystywana jest ona do realizacji czynności procesowych na odległość.

Osoby korzystające z widzeń w większości oceniły organizację i sposób ich przeprowadzania jako dobre. Uwagi dotyczące realizacji tego prawa przekazały trzy osoby. Wskazywały one na długi okres oczekiwania ich rodzin na widzenie oraz na powrót po widzeniu.

11. Prawo do informacji i prawo do złożenia skargi

Podczas oglądu pomieszczeń stwierdzono, iż w każdej bibliotece, a także w świetlicy oddziału XI znajdują się nieaktualne egzemplarze Kodeksu karnego wykonawczego z 24 lipca 2003 r. Również wychowawcy nie mieli aktualnych przepisów, w ich pokojach dostępne były k.k.w. z 2003 r. Podczas wizytacji cel przejściowych, w niektórych stwierdzono brak k.k.w. oraz regulaminów organizacyjno-porządkowych wykonywania kary pozbawienia wolności. Zastrzeżenia wizytujących wzbudził brak udostępnionych aktów prawnych, zwłaszcza w celach przejściowych, w których przebywały osoby pierwszy raz umieszczone w zakładzie karnym. Brak dostępu do wiedzy na temat przysługujących osadzonemu praw stwierdzono również podczas wizytacji celi mieszkalnej, w której przebywał osadzony pochodzenia wietnamskiego, nie władający językiem polskim. W ocenie przedstawicieli Rzecznika, w sytuacji ograniczonych możliwości poinformowania osadzonych o przysługujących im prawach i ciężących na nich obowiązkach przez administrację jednostki, z uwagi na barierę językową, należy zawiadomić oraz zapewnić im możliwość kontaktu z urzędnikiem konsularnym.

Wśród osadzonych nie jest również upowszechniana wiedza na temat rozstrzygnięć Trybunału Konstytucyjnego oraz Europejskiego Trybunału Praw

Człowieka i ich skutków. Orzeczenia te są udostępniane jedynie tym osadzonym, którzy zwrócą się z prośbą. W ocenie przedstawicieli Rzecznika, informowanie o orzecznictwie wskazanych wyżej Trybunałów, mogłoby odbywać się za pomocą audycji emitowanej w radiowęźle. W tym celu właściwym byłoby podjęcie współpracy działu prawnego jednostki z wychowawcą działu penitencjarnego ds. kulturalno-oświatowych. W rozmowie podsumowującej Dyrektor jednostki oświadczył, iż będą podejmowane działania mające na celu upowszechnianie wśród osadzonych informacji o rozstrzygnięciach Trybunałów.

W 2009 r. administracja jednostki otrzymała 351 skarg od osadzonych, z czego 9 uznano za zasadne. Najczęściej dotyczyły one opieki zdrowotnej (81), traktowania przez funkcjonariuszy i pracowników SW (80), warunków bytowych (26) oraz decyzji komisji penitencjarnej (26).

W rozmowach indywidualnych z osadzonymi w zakresie respektowania prawa osadzonych do złożenia skargi, 37 osób wskazało, iż nie wносиła skarg, ponieważ nie miała do tego powodu. Ośmiu osadzonych stwierdziło, że składanie jakiegokolwiek skargi i tak nie zmieniło by nic w ich sytuacji. Tylko jeden osadzony zwrócił uwagę na utrudnienia przy składaniu skargi ze strony administracji jednostki. Kiedy chciał złożyć skargę, funkcjonariusz powiedział do niego: „lepiej nie strasz nas skargą”.

12. Posługi religijne

Opiekę duszpasterską w Zakładzie sprawuje kapelan katolicki. Dodatkowo pięciu księży kapelanów przybywa do Zakładu, by odprawiać msze święte. Odbywają się one w kaplicy więziennej w soboty i niedziele oraz w święta zgodnie z harmonogramem opracowanym przez kapelana. W jednej mszy św. uczestniczy średnio 40 osób. Ponadto, istnieje możliwość korzystania z posług indywidualnych – katolickich i prawosławnych. Oprócz posługi indywidualnej w oddziałach mieszkalnych realizowane są spotkania grupowe, m. in. projekcja filmów, spotkania modlitewne, rozmowy dotyczące Pisma św. Działanie kapelanów kościoła katolickiego wspiera wspólnota Odnowy w Duchu Świętym i Apostolstwa Trzeźwości. Zainteresowani osadzeni mogą uczestniczyć w spotkaniach grupowych innych kościołów i związków wyznaniowych: Świadków Jehowy, Kościoła

Zielonościwkowego, Kościoła Chrześcijan Wiary Ewangelicznej. Spotkania te odbywają się w kaplicy.

W rozmowach indywidualnych tymczasowo aresztowani wskazywali, iż nie mieli możliwości udziału we mszy świętej. Występowali z takimi wnioskami, jednak ich prośby zostały rozpatrzone negatywnie. W ocenie wizytujących, należy umożliwić tymczasowo aresztowanym korzystanie z posług religijnych.

13. Analiza dokumentacji

Po przeanalizowaniu tekstu *Porządku wewnętrznego* stwierdzono, iż zapisy § 21 pkt 1 są niezgodne z normami prawnymi. Zgodnie z rozrządzeniem Ministra Sprawiedliwości z dnia 26 listopada 1996 r. w sprawie określenia zasad dopuszczalności używania wyrobów tytoniowych w obiektach zamkniętych podległych Ministrowi Sprawiedliwości (Dz. U. z 1996 r. Nr 140, poz. 658 ze zm.), w aresztach śledczych i zakładach karnych typu zamkniętego dopuszcza się możliwości używania wyrobów tytoniowych w celach mieszkalnych przez osoby pozbawione wolności. Dla osadzonych używających wyroby tytoniowe wyznacza się odrębne cele mieszkalne. Rozporządzenie to nie wprowadza czasowego ograniczenia używania wyrobów tytoniowych, a co za tym idzie, nie można takiego ograniczenia wprowadzić przepisami wewnętrznymi.

Ponadto, w treści *Porządku wewnętrznego* nie podano do wiadomości osadzonym informacji o godzinach, w których wyłączany jest prąd.

W 2009 r. w Zakładzie miało miejsce 107 zdarzeń nadzwyczajnych, w tym najczęściej samouszkodzeń osadzonych. W 2010 r. odnotowano 96 zdarzeń nadzwyczajnych.

W 2009 r. odnotowano 19 przypadków stosowania środków przymusu bezpośredniego, w tym użycie siły fizycznej (19), założenie kajdan lub prowadnic (6), umieszczenie w celi zabezpieczającej (3). Stosowanie środków przymusu bezpośredniego tylko w jednym przypadku trwało powyżej 24 godzin do 48 godzin. W I półroczu 2010 r. odnotowano 3 przypadki stosowania środków przymusu bezpośredniego, w tym użycie siły fizycznej (3), umieszczenie w celi zabezpieczającej (2), założenie kajdan lub prowadnic (1), założenie pasów

obezwładniających jednoczęściowych (1). Wszystkie środki zakończono stosować przed upływem 24 godzin.

W 2009 r. wszczęto 8 postępowań dyscyplinarnych wobec funkcjonariuszy Zakładu, z czego 2 nie zostały zakończone do chwili obecnej. W 2010 r. wszczęto 3 postępowania dyscyplinarne, jedno nie zostało dotychczas zakończone. Przyczyną przewlekłości postępowań są długoterminowe zwolnienia lekarskie. Żadne z postępowań nie dotyczyło złego traktowania skazanych przez funkcjonariuszy.

14. Wnioski i zalecenia

Czynności przeprowadzone przez pracowników Biura Rzecznika Praw Obywatelskich, wykonujących zadania Krajowego Mechanizmu Prewencji, pozwoliły na stwierdzenie, że w Zakładzie Karnym w Rzeszowie-Załężu – generalnie rzecz biorąc – przestrzegane są prawa osób pozbawionych wolności.

Na podstawie poczynionych ustaleń - informacji uzyskanych z rozmów z osadzonymi, oglądu jednostki i analizy dokumentacji - uznano, że dla poprawy warunków osadzenia osób pozbawionych wolności celowe jest:

1. zapewnienie osobom pracującym bezpośrednio z osadzonymi, w tym zwłaszcza oddziałowym, przeszkolenia, które miałyby na celu wyeliminowanie przypadków niewłaściwego traktowania przez nich osób osadzonych oraz przypomnienie o obowiązku traktowania osadzonych z poszanowaniem godności ludzkiej;
2. zatrudnienie na pełnym etacie dwóch lekarzy;
3. zapewnienie tymczasowo aresztowanym możliwości udziału w nabożeństwach;
4. wykonanie zaplanowanych przez administrację jednostki prac modernizacyjnych, sukcesywne odnawianie cel mieszkalnych, świetlic, sali widzeń w sposób uniemożliwiający bezpośredni kontakt z osobą odwiedzającą;
5. wykonanie pełnej zabudowy kąpoków sanitarnych w celach mieszkalnych;

6. doposażenie górnych łóżek w drabinki i zabezpieczenia;
7. wymiana wyeksploatowanych ręczników oraz ścierek wydawanych osadzonym;
8. zakwaterowanie w osobnych celach osadzonych palących tytoń oraz niepalących;
9. zrezygnowanie z wykorzystywania pomieszczeń oddziału XI do osadzania osób, które nie zostały zakwalifikowane jako osoby tzw. niebezpieczne;
10. podejmowanie działań motywujących osadzonych przebywających w oddziałach terapeutycznych do udziału w terapii;
11. zintensyfikowanie zajęć kulturalno – oświatowych w oddziałach oraz przywrócenie działalności świetlicy w oddziale IX;
12. uwzględnienie w grafiku spacerów uwag sformułowanych w pkt 3;
13. zapewnienie osadzonym konsultacji psychologicznych;
14. zapewnienie funkcjonariuszom jednostki oraz osadzonym dostępu do aktualnych aktów prawnych;
15. wyposażenie wszystkich cel przejściowych w aktualne *Porządki wewnętrzne*;
16. wyposażenie pól spacerowych przeznaczonych dla osadzonych tzw. niebezpiecznych w ławki;
17. dokonanie zmian w *Porządku wewnętrznym* w zakresie wskazanym w pkt 10 i 13;
18. zalecane jest również informowanie osadzonych, np. w ramach zajęć kulturalno – oświatowych bądź za pomocą radiowęzła, o prawnych i praktycznych skutkach wyroków Trybunału Konstytucyjnego oraz Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w sprawach, które bezpośrednio dotyczą osób osadzonych.

Ustosunkowując się do wskazanych powyżej rekomendacji, Dyrektor jednostki wyjaśnił, iż w celu wyeliminowania przypadków niewłaściwego traktowania osadzonych przeprowadzono szkolenia kadry penitencjarno-ochronnej

dotyczące m. in. zasad służbowego zachowania w kontakcie z osadzonymi i przestrzegania etyki zawodowej. Planowane są również dalsze szkolenia w tym zakresie. W zakresie opieki medycznej, Dyrektor poinformował, iż pomimo występujących obiektywnych trudności o charakterze systemowym są i będą podejmowane w 2011 r. kolejne działania mające na celu wyeliminowanie przypadków trudności zapewnienia osadzonym możliwości przyjęcia przez lekarzy, w tym specjalistów.

Odnosząc się do uwag w zakresie posług religijnych Dyrektor wyjaśnił, iż osadzeni mogą zgłaszać się do kapelana na indywidualne rozmowy dotyczące problemów natury osobistej, jak i realizacji posług religijnych. Zgodnie z obowiązującym Zarządzeniem Wewnętrznym w soboty realizowane są posługi religijne dla osadzonych tymczasowo aresztowanych w formie mszy świętej. Zarówno liczba jak i skład personalny grup uczestniczących we mszy św. podporządkowany jest konieczności zapewnienia właściwego toku śledztwa.

Wskazał również, że w jednostce systematycznie, z uwzględnieniem możliwości finansowych prowadzi się prace remontowe mające na celu poprawę warunków socjalno-bytowych osób pozbawionych wolności, funkcjonariuszy oraz urządzeń i obiektów niezbędnych do prawidłowego funkcjonowania jednostki. W 2011 r. zaplanowano remonty m.in.: świetlicy w oddziałach I i IV, odmalowanie najbardziej zniszczonych cel mieszkalnych w oddziałach I, II, III, IV, VII i VIII. Rozpoczęto remonty cel mieszkalnych, w których występują uszkodzenia podłóża, wykonanie pełnej zabudowy kąpoków sanitarnych w 30 celach. W miarę posiadanych środków finansowych górne łóżka będą wyposażone w drabinki i zabezpieczenia przed upadkiem.

Bezpośrednio po wizytacji przedstawicieli RPO dokonano przeglądu jakości ręczników i ścierek wydawanych osadzonym oraz wycofano z użycia nie nadające się do dalszego wykorzystania.

Odnosząc się do przypadków osadzania na oddziale XI przeznaczonym dla tzw. „niebezpiecznych”, osób które nie zostały zaliczone do tej kategorii, Dyrektor poinformował, iż dochodzi do takich działań tylko w sytuacji konieczności zapewnienia wszystkim osadzonym normy 3 m² powierzchni mieszkalnej i

uniknięcia wydawania decyzji o przebywaniu w warunkach przeludnienia. Podejmowanie takich działań wynika bezpośrednio z zaleceń Centralnego Zarządu Służby Więziennej, zobowiązujących Dyrektorów jednostek penitencjarnych do racjonalnego wykorzystania każdego wolnego miejsca w jednostce w celu ograniczenia skutków przeludnienia.

Ponadto uzupełniono personel oddziałów dla skazanych z niepsychotycznymi zaburzeniami psychicznymi lub upośledzonymi umysłowo. Zatrudniono kolejnego wychowawcę oraz psychologa. Oddziaływania wobec ok. 160 osadzonych przebywających w oddziałach II i VI prowadzi 3 wychowawców, 5 psychologów oraz terapeuta zajęciowy.

Kierownictwo jednostki podejmuje również działania mające na celu przywrócenie funkcjonowania świetlicy w oddziale IX. W sytuacji zmniejszenia się populacji skazanych odbywających karę pozbawienia wolności po raz pierwszy świetlica zostanie ponownie uruchomiona. W ramach posiadanych środków finansowych sukcesywnie realizowane są zakupy nowych książek. Wzbogacenie księgozbioru realizowane jest również w ramach współpracy ze związkami wyznaniowymi i instytucjami zewnętrznymi.

Uwzględniając potrzebę pewnego różnicowania w ciągu roku godzin rozpoczęcia spacerów osadzonych przyjęto w 2011 r. zasadę rotacyjnego konstruowania grafiku spacerów. Wprowadzono także zasadę kontynuowania spaceru po zaspokojeniu potrzeb fizjologicznych, jeżeli osadzony wyrazi taką gotowość.

W grudniu 2010 r. zakupiono i przekazano do oddziałów mieszkalnych nowe Kodeksy karne wykonawcze. Wyposażono wszystkie cele przejściowe w aktualne porządki wewnętrzne. Na bieżąco uzupełniane są akty prawne, które zniszczyli osadzeni nowo przyjęci do jednostki.

Ponadto podjęto prace w zakresie przeredagowania § 43 Zarządzenia Wewnętrznego polegające na doprecyzowaniu zapisów dotyczących częstotliwości korzystania z aparatu samoinkasującego przez osadzonych, w taki sposób aby zapobiec ich błędnej interpretacji. W związku z poddaniem w wątpliwość zgodności zapisów Zarządzenia Wewnętrznego (§21 pkt 1) z rozporządzeniem

Ministra Sprawiedliwości z dnia 26 listopada 1996 r. w sprawie określenia zasad dopuszczalności używania wyrobów tytoniowych w obiektach zamkniętych podległych Ministrowi Sprawiedliwości, kierownictwo jednostki zwróciło się o opinię prawną dotyczącą możliwości wprowadzenia jakichkolwiek ograniczeń w tym zakresie.

W celu stworzenia szerszych możliwości informowania osadzonych o prawnych i praktycznych skutkach wyroków Trybunału Konstytucyjnego oraz Europejskiego Trybunału Praw Człowieka podjęto działania poprzez wykorzystywanie następujących form: przeprowadzenie pogadek w ramach programów edukacyjnych przez wychowawców i wolontariuszy bezpośrednio w oddziałach mieszkalnych, audycje własne emitowane za pośrednictwem radiowęzła, ogłoszenia na tablicach informacyjnych.